

УДК 911.3

ВИСОТНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТА РІЗНОМАНІТТЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ЛАНДШАФТІВ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Война І.М., Мудрак Г.В.

*Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, м. Вінниця, Україна
E-mail: Mudrakov@ukr.net*

В статті розглядаються особливості розподілу рекреаційних ландшафтів Вінницької області на різних висотно-ландшафтних рівнях. Здійснено розподіл різних типів рекреаційних ландшафтів за висотно-ландшафтними рівнями.

Ключові слова: рекреаційні ландшафти, висотна диференціація, висотно-ландшафтні рівні, типи місцевостей.

ВСТУП

Постановка проблеми. Рекреаційно-оздоровчий потенціал Вінниччини визначається гармонійним поєднанням мальовничих ландшафтів, сприятливими кліматичними умовами, чаруючою естетикою місцевої природи, транспортною доступністю. Все це традиційно приваблює в регіон любителів пішого і водного туризму. Багаті природні ресурси задовольняють і любителів рибної ловлі, і грибників, і мисливців. Саме тому вивчення висотної диференціації рекреаційних ландшафтів дозволить реально оцінити особливості їх сучасного розміщення та гармонійне поєднання з натуральними ландшафтами.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідженню структури рекреаційних ландшафтів присвячені праці Ф.М. Мількова [1, 2], Г.І. Денисика [3, 4], Л.І. Куракової [5], І.М. Яковенко [6], В.М. Воловика [7, 8]. Дослідження висотної диференціації рекреаційних антропогенних ландшафтних комплексів розглянуто у статті Л.М. Кирилюка [9].

Мета дослідження. Проаналізувати розміщення різних типів рекреаційних ландшафтів за висотно-ландшафтними рівнями та типами місцевостей Вінницької області.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Рекреаційні ресурси – сукупність природних та антропогенних об'єктів і явищ, що їх можна використовувати для відпочинку, лікування й туризму.

При оцінці рекреаційного потенціалу території найбільше значення має аналіз тих її природних компонентів, які необхідні для організації відпочинку – рельєфу, клімату, водних об'єктів, рослинного і тваринного світу. За характером і направленістю впливу рекреаційної діяльності на ландшафтні комплекси клас рекреаційних ландшафтів розділений на підкласи: оздоровчо-відпочинкові, лікувальні, спортивно-пізнавальні [3].

Основну рекреаційну цінність нерідко визначає характер рельєфу: його розчленованість, відносні висоти, які створюють строкатість пейзажу, абсолютна висота, що визначає можливість огляду, крутизна схилів (доступність місцевості для широкого кола туристів), особливості геологічної будови, наявність цікавих відслонень.

До рекреаційних ресурсів Вінниччини належать: береги річок, озер і водосховищ; лісові та лучні масиви; міста – історичні центри; курортні місцевості; релігійно-культові комплекси та окремі споруди, розташовані поза межами населених пунктів; давні поселення, фортифікаційні споруди (печерні поселення, фортеці) каменярні, заповідні об'єкти.

На нижньому акумулятивному висотно-ландшафтному рівні вдало поєднуються усі три типи рекреаційних ландшафтів. Насамперед це пов'язано з розташуванням на цьому рівні значної кількості водних об'єктів, які є основним місцем відпочинку.

Оздоровчо-відпочинковий тип рекреаційного ландшафту на нижньому висотно-ландшафтному рівні зосереджений вздовж берегів річок області. На розширених ділянках заплав річок Південний Буг, Дністер та їх численних приток створені пляжі, а рівнинна місцевість дозволяє зручно розташовувати намети.

Заплавний тип місцевостей Вінницького Придністер'я є особливо сприятливим для відпочинку. Завдяки захищеності заплавної та надзаплавно-терасової місцевостей від сильних вітрів долиною Дністра, купальний сезон продовжується більше 3-х місяців [7].

Для тимчасового відпочинку найчастіше використовуються ті ділянки заплав, які частково зайняті лісом, що дозволяє вдало поєднувати різні види відпочинку: купання, прогулянки, тощо. Пологі береги заплав сприяють також розвитку рибальства.

Лікувальний тип рекреації представлений розташованими вздовж заплави р. Південний Буг санаторіями м. Хмільника – “Радон”, “Південно-Західна залізниця”, “УВС”, що були створені на базі свердловин радонових вод [8] та родовищ лікувальних торфових грязей (Війтівське, Вербівське, Дубрівське).

Навколо санаторія, що підпорядкований залізничній лікарні, знаходиться ландшафтний парк, з березовим гаєм і заповідним сосновим бором, придатний для лікувальної фізкультури [4]. Два парки Хмільника біля санаторіїв міста є пам'ятками садово-паркового мистецтва, в центрі міста розташований парк ім. Т.Г.Шевченка.

Спортивно-пізнавальні заходи на нижньому, акумулятивному рівні проводяться на відрізках Стрільчинці - Рогізна та Печера - Сокілець, де вздовж русла р. Південний Буг спостерігаються виходи кристалічних порід, що сприяє організації водних видів відпочинку, перегонів на байдарках, катамаранах тощо.

Середній висотно-ландшафтний рівень. *Надзаплавно-терасовий тип місцевостей* має сприятливі кліматичні умови практично для усіх видів оздоровчої рекреації завдяки широким рівним ділянкам надзаплавних терас та близькості до водних об'єктів. Прикладом є курорт, у якому проводиться лікування хворих на туберкульоз легенів, що розташований у межах надзаплавно-терасового типу

місцевостей у с. Сокілець Немирівського району [4].

Надзаплавно-терасовий тип місцевостей Вінницькому Придністер'ї представлений рівнинно-хвилястими високими терасами Дністра, з абсолютними висотами понад 100 м. Тут багато печер, які використовують для спелеології: печера Гайдамацька, завдовжки 4 км, розташована у районі сіл Гамулівка і Буша [7].

Лікувально-оздоровчий тип рекреаційних ландшафтів формується тут на базі лікувальних мінеральних джерел “Серебря” і “Регіна” (с. Житники Муровано-Куриловецького району), з дебітом свердловин $75 \text{ м}^3 / \text{добу}$, які використовуються для лікування шлунково-кишкового тракту.

На *схиловому типі місцевостей* лікувальний тип представлений численними санаторіями, які розміщуються вздовж схилу долини річки Південний Буг в околицях м. Хмільник. У лісах з сірими лісовими ґрунтами під свіжими дібровами та борами розташовані санаторії “Хмільник” і “Поділля”. Лісовий масив для будівництва санаторіїв був проріджений, територія заасфальтована, споруджено ряд корпусів, створені ігрові площадки [3]. У межах надзаплавно-терасового типу місцевостей знаходиться Угринівська ділянка мінеральних радонових вод [4].

Прикладом лікувальних рекреаційних ландшафтів Вінницького Придністер'я є пансіонат “Гірський” поблизу с. Бронниця Могилів-Подільського району. Він розвивається на базі гідромінеральних ресурсів (хлоридно-натрієвих мінеральних вод), відкритих у 1992 році, з дебітом свердловини $1,8 \text{ м}^3 / \text{год}$, запасами - $43 \text{ м}^3 / \text{добу}$. Вода без запаху, прозора, без кольору, на смак солонувата, слаболужної реакції, застосовується при хронічних гастритах, колітах, ентероколітах, захворюваннях печінки та жовчовивідних шляхів, гепатитах, дискінезії жовчних шляхів, холециститах. За даними комплексної оцінки, підземні води свердловин пансіонату “Гірський” відносяться до групи лікувальних мінерально-столових вод і використовуються для промислового розливу під назвою “Бронічанка” [7].

У Вінницькій області знаходиться ряд унікальних геологічних пам'яток, цікавих як пізнавально-інформаційні об'єкти [7]. До геологічних пам'яток відносяться найбільш характерні відслонення гірських порід і форми земної поверхні, які мають наукову або естетичну цінність. Це заповідники, заказники, пам'ятники природи державного та місцевого значення, які відображують геологічну історію території області. Найбільше пам'яток, особливо стратиграфічних, приурочено до виходів верхньопротерозойських відкладів Могилів-Подільської і Волинської серій венда, які являють собою стратотипічні розрізи венда Поділля. Вендські відклади викликають велике зацікавлення в українських і зарубіжних спеціалістів.

У каньйоні р. Дністер і по її притоках відслонюються одні з найдревніших осадових порід. Геоморфологічними пам'ятками природи є печери в с. Нагоряни на березі Дністра та “Гайдамацький Яр” з численними чудернацькими скелями південніше с. Гамулівка Могилів-Подільського району. Живописною пам'яткою є скеля Коцюбинського в м. Вінниці, складена гранітоїдами подільського комплексу, вік яких сягає 2150 млн. років [10].

У межах *плакорного типу місцевостей* створений ландшафтний парк у м. Немиріві і будинок відпочинку “Авангард”. Тут розвідані також запаси

радонових вод, внаслідок чого будинок відпочинку перепрофілювався у санаторій [8].

Лісові рекреаційні ресурси сприяють короткотерміновому відпочинку поблизу сіл Дяківці, Бруслинів, Гуцинці, вони придатні для пішохідних прогулянок. Поблизу м. Вінниці такий відпочинок можна організувати у лісових урочищах П'ятничанське, Михайлівське, Городищенське, Кабачок. У лісових масивах цього типу місцевостей розташовано ряд літніх оздоровчих дитячих таборів: Михайлівський ліс, Шкуринецький ліс [8].

На верхньому денудаційному висотно-ландшафтному рівні, в межах "Мурафських товтр" сприятливими для організації відпочинку є група урочищ пологих схилів, покритих лісовими масивами (поблизу сіл Попівці, Івашківці), з малодослідженими гідромінеральними джерелами (дебіт 5-8 м³/добу); печерами-джерелами, приуроченими до лівобережних схилів долини р. Кам'янки, "підвішаними" у вапнякових відкладах. Місцевість придатна для спортивно-оздоровчих видів рекреації.

Місцевості верхнього денудаційного висотно-ландшафтного рівня використовуються населенням для короткотермінового відпочинку (збір грибів, ягід, лікарських рослин; пішохідні прогулянки, купання, рибальство). У с. Клекотин, на базі ставка з прилеглими болотами (310 га) створено мисливське господарство, з полюванням на пернату дичину. З природно-еталонних рекреаційних ландшафтів є комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення "Княгиня" та ботанічний заказник загальнодержавного значення "Гарячківська дача" [7, 11].

ВИСНОВКИ

Рекреаційний потенціал Вінницької області є високим. Тут наявні всі передумови для розвитку рекреаційної діяльності: природні, історико-культурні, біокліматичні, пейзажно-естетичні тощо. Рекреаційні ландшафтні комплекси можуть розміщуватись на усіх, без винятку, висотно-ландшафтних рівнях і типах місцевостей. Хоча найчастіше вони приурочені до заплавного і надзаплавно-терасового типів місцевостей.

Список літератури

2. Мильков Ф.Н. Рукотворные ландшафты / Ф.Н. Мильков – М.: Мысль, 1978.– 86 с.
3. Мильков Ф.Н. Человек и ландшафты / Ф.Н. Мильков – М.: Мысль, 1973. – 222 с.
4. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України / Г.І. Денисик – Вінниця: вид-во Арбат, 1998.– 292 с.
5. Денисик Г.І. Селитебні ландшафти Поділля / Г.І. Денисик, О.І. Бабчинська – Вінниця: Видавництво "Теза", 2006. – 256 с.
6. Куракова Л.И. Современные ландшафты и хозяйственная деятельность / Л.И. Куракова – М.: Просвещение, 1983.– С. 101-131.
7. Яковенко И.М. Рекреационное природопользование: методология и методика исследований./ Яковенко И.М. – Симферополь: Таврия, 2003. - 335 с.
8. Воловик В.М. Рекреаційні ландшафти / В.М. Воловик // Середнє Придністров'я. – Вінниця: Теза, 2007. – С. 292.

9. Воловик В.М. Рекреаційні ландшафти / В.М. Воловик // Середнє Побужжя. – Вінниця: Гіпаніс, 2002. – С. 174.
10. Кирилюк Л.М. Особливості висотної диференціації антропогенних ландшафтів “молодого” акумулятивного висотно-ландшафтного рівня Поділля / Л.М. Кирилюк, С.В. Бондар // Наукові записки. Серія: Географія. – Вінниця: ВДПУ ім. Коцюбинського, –2003.– Вип.6. – С. 94-97.
11. Геологические памятники Украины / [Н.Е. Коротенко, А.С. Щирица, А.Я. Каневский, Л.С. Арбузова] – К.: Наукова думка, 1985. – 156 с.
12. Реєстр природно-заповідного фонду Вінницької області / [укладачі: Є.І. Ворона, І.М. Кононова, О.В. Коник] – Вінниця, 2005. – 52 с.

Война И.М. Высотная дифференциация и многообразие рекреационных ландшафтов Винницкой области / Война И.М., Мудрак Г. В. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 161-165.

В статье рассматриваются особенности распределения рекреационных ландшафтов Винницкой области на разных высотно-ландшафтных уровнях. Осуществлено распределение разных типов рекреационных ландшафтов за высотно-ландшафтными уровнями.

Ключевые слова: рекреационные ландшафты, высотная дифференциация, высотно-ландшафтные уровни, типы местности.

Voyna I.M. Height differentiation and variety of recreation landscapes of Winnitca redion / Voyna I.M., Mudrak G.V. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 161-165.

In the article the features of distributing of rekreacion landscapes of the Winnitca redion are examined on different in high landscape levels. Distributing of different types of rekreacion landscapes is carried out after in high landscape levels.

Keywords: rekreacionnye landscapes, height differentiation, height-landscape levels, types of locality.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.